

УДК 378-057.85:373.2.011.3-051+373.2.041

Куземко Леся Валентинівна, викладач
кафедри педагогіки,
Київський університет імені Бориса
Грінченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, розкрито педагогічні умови їх підготовки до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми.

Ключові слова: індивідуальний підхід, педагогічні умови, професійна підготовка.

Стаття посвящена проблеме подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений, раскрыты педагогические условия их подготовки к реализации индивидуального подхода в работе с детьми.

Ключевые слова: индивидуальный подход, педагогические условия, профессиональная подготовка.

The article reveals the problem of training future preschool teachers, outlines the pedagogical conditions of their preparation for the implementation of individual approach in work with children.

Key words: individual approach, pedagogical conditions, training

Постановка проблеми. Особистісно зорієнтована модель дошкільної освіти пред'являє вихователю дошкільного навчального закладу високі вимоги до його особистісної та професійної компетентності. Сучасний педагог з дошкільної освіти має поєднувати у своїй роботі загальнотеоретичні досягнення педагогіки, практичний досвід, індивідуальні переваги та особливості дітей, з якими він працює. Актуальність нашого дослідження зумовлюється загостренням протиріч між об'єктивною потребою підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку і реальним станом професійної підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень. Підготовка педагогічних кадрів на сучасному етапі розвитку педагогічної науки розглядається у різних аспектах, а саме: зміст педагогічної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, В. Огнев'юк, І. Підласий та інші); оптимізація методів і прийомів професійної підготовки майбутніх учителів (Д. Кавтарадзе, М. Поташник, Т. Яценко.); підвищення ефективності певної ланки підготовки студентів у педагогічному закладі (В. Вонсович, Л. Деркач, Л. Онищук та інші); формування системи знань, умінь, поглядів (Л. Галуза, П. Гунько, О. Дубасенюк); вдосконалення технологій навчання майбутніх учителів (А. Алексюк, В. Бондар, В. Козаков, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєва та інші); проблематика професійної етики вчителя (Л. Хоружа); професійна підготовка управлінських кадрів для системи освіти (С. Калашнікова), професійна підготовка майбутніх учителів до педагогічної діагностики (С. Мартиненко) та ін.

Сучасні дослідження, що розкривають окремі сторони підготовки фахівців з дошкільної освіти, висвітлено в роботах: А. Богуш (підготовка вихователів до розвитку мовлення у дітей), (Г. Беленької (формування фахової компетентності); Г. Борин (організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку); І. Загородня (формування основ педагогічної техніки в майбутніх фахівців дошкільного виховання);

Н.Ємельянова (підготовка вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики); Н. Денисенко (керівництво роботою з фізичного виховання дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу); Г. Іванюк (особистісно зорієнтована модель підготовки фахівців дошкільного профілю) Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Глухова (підготовка вихователів до організації еколого-дослідницької діяльності дітей в природі); Т. Поніманська (підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності), Г. Підкурғанної (формування у майбутніх вихователів професійних умінь розвитку художньої творчості дітей); Р. Кондратенко (формування готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання); Н. Сайко (професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку) та ін.

Але, не зважаючи на актуальність особистісно зорієнтованого виховання дітей дошкільного віку, спостерігається недостатня розробленість проблеми підготовки вихователів до реалізації індивідуального підходу в професійній діяльності. Стосовно зазначеної проблеми можемо виділити дослідження психолога В. Кузьменко, яка підкреслює важливість підготовки вихователів до індивідуалізації освітньо-виховного процесу дошкільного навчального закладу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [4].

Низка публікацій вітчизняних дослідників яскраво ілюструє що підготовка педагога дошкільного фаху являє собою цілісний комплекс структурних елементів, що перебувають між собою у певних зв'язках і стосунках, взаємодіють один з одним і утворюють цілісну єдність. У зв'язку з цим зазначаємо, що формування професійної готовності майбутніх вихователів дошкільних закладів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми передбачає дотримання відповідних педагогічних умов, за яких забезпечується формування нового типу педагога, для якого розвиток індивідуальності стає пріоритетом.

Метою написання статті є висвітлення визначених нами педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку, що ґрунтуються на дидактичних принципах, містять певні вимоги до освітнього процесу у вищому навчальному закладі, спрямованого на формування професійної готовності майбутніх фахівців до означеного виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття «умова», які мають багато спільного. Так, у «Філософському енциклопедичному словнику» зазначено: «умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність» [6, 482]. Отже, дотримуючись певних умов, можна досягти розв'язання поставленої проблеми.

Науковці спеціально визначають термін «педагогічна умова» як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [3, 9]. Отож, педагогічні умови розглядаємо як можливості та обставини у реальному освітньому процесі вищого навчального закладу, які сприяють ефективному досягненню поставленої мети.

В обґрунтуванні необхідного комплексу педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками нами було враховано низку факторів:

- суперечності, які існують в професійній підготовці майбутніх педагогів;
- принципи навчально-виховного процесу у ВНЗ;
- особливості реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.

Основні педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками представлено на рис. 1. При цьому усвідомлюємо, що розроблені умови є не єдиними, які б забезпечували формування зазначеної професійної компетентності у майбутніх фахівців.

З метою *обґрунтування першої умови* – формування позитивної мотивації щодо вивчення особливостей реалізації індивідуального підходу, ціннісного ставлення до індивідуальності дитини дошкільного віку, звернемося до тверджень науковців (О. Кононко, В. Кузьменко, Т. Піроженко, Т. Поніманська) про те, що однією із сучасних проблем підготовки майбутніх вихователів є відсутній інтерес студентів щодо реалізації індивідуального підходу до дітей дошкільного віку, оскільки існує ряд факторів (матеріальних, соціальних) що спричиняють недовіру в можливостях реалізації зазначеного підходу на практиці [2, 13-14; 4; 1; 5, 83].

Оскільки без мотивації неможливо успішно здійснювати будь-яку діяльність, вважаємо, що зазначена умова передбачає формування інтересу в майбутніх вихователів до вивчення і врахування індивідуальних особливостей дітей в освітньому процесі дошкільного навчального закладу, усвідомлення потреби щодо цієї діяльності. На мотивацію впливає зміст занять, методика викладання, особистість викладача, стосунки в студентському колективі та ін. Позитивна мотивація до навчання забезпечує успішне оволодіння знаннями та уміннями, отже доходимо висновку щодо необхідності формування позитивної внутрішньої мотивації, зацікавленості студента в оволодінні технологією реалізації індивідуального підходу до дітей.

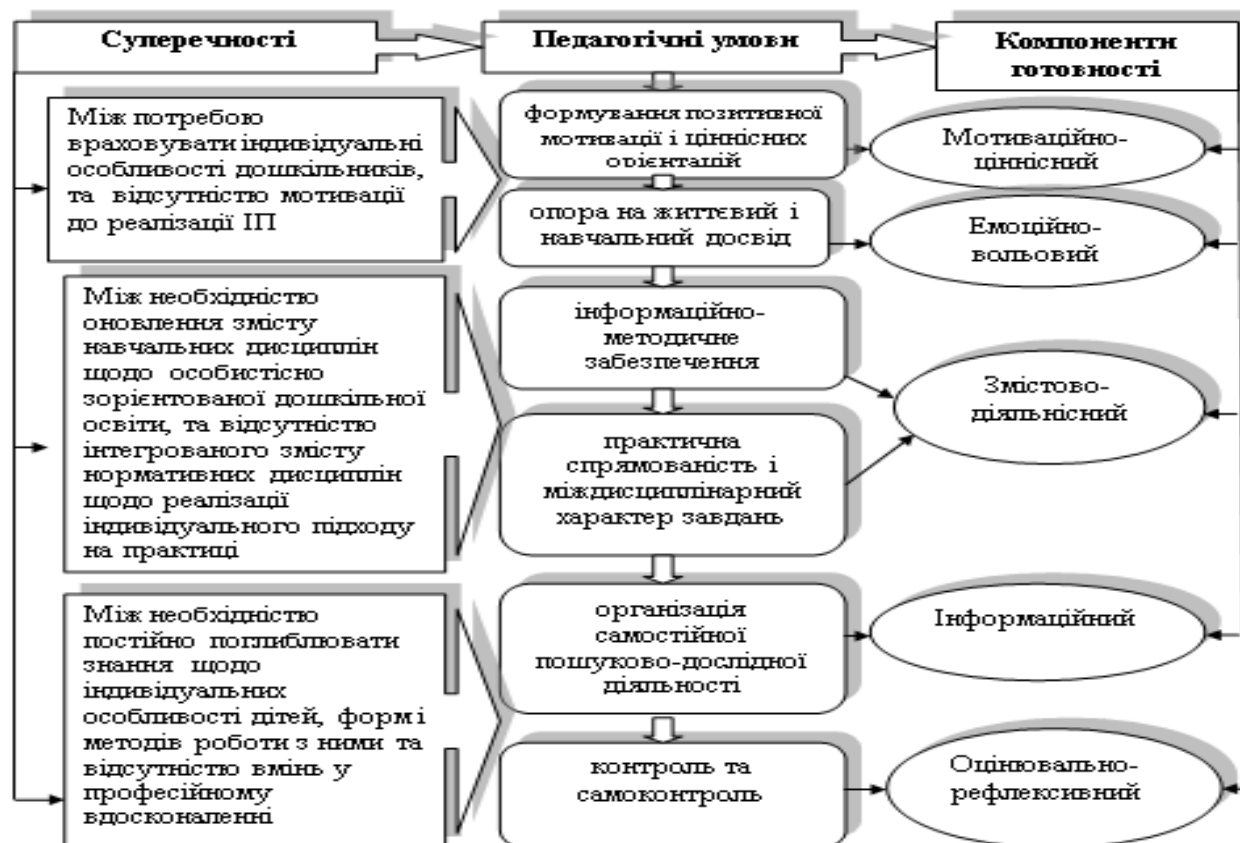

Рисунок 1. Педагогічні умови забезпечення підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками

Відтак, під час фахової підготовки, однією із важливих функцій викладача є стимулювання позитивної мотивації кожного студента в процесі організації різноманітних видів діяльності. Позитивною мотивацією навчальної діяльності студентів може бути створення викладачем проблемної ситуації, що спонукає студентів до пошуку рішення проблеми, крок за кроком підводячи їх до мети. Для цього новий навчальний матеріал подається у формі проблемної задачі. В її умові є протиріччя, які потрібно знайти і вирішити.

Поняття мотивації є комплексним і включає в себе мотиви, ціннісні орієнтації, ставлення й інтереси. Кожна освітня система базується на цінностях, які визначають напрям освітнього

процесу: на інтереси суспільства чи на особистість (індивідуально-особистісний розвиток); на взаємини між учасниками процесу (авторитарні чи гуманістичні); на зміст виховного процесу (знаннєвий чи розвивальний).

Першочерговим завданням підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів є формування в кожного студента позитивного ставлення до індивідуальності дитини, визнання її найвищою цінністю. На думку науковців (І. Бех, О. Кононко), тип ціннісного ставлення – це емоційно забарвлена система зв'язків людини зі світом та іншими людьми, в основі якої лежать ціннісні орієнтації особистості. Тип ціннісного ставлення до дитини науковцями пов'язується із мірою її прийняття як особистості, характером оцінювання в процесі та результаті предметно-практичної діяльності та спілкування, особливостями взаємодії [2].

У нашому дослідженні, будемо спиратися на те, що ціннісне ставлення до дитини дошкільного віку виявляється у прийнятті її індивідуальності, у визнанні значення дитинства як самоцінного періоду життя людини. Ознакою такої позиції педагога є потреба у пізнанні дитинства, поставитись до нього як до самоцінності, вміння підпорядковувати свою активність інтересам дитини, зорієнтуватись у спілкуванні на індивідуальну своєрідність дитини, її вік, стать, здібності, природну чутливість тощо.

Формування цінностей, ціннісних орієнтацій – процес багатогранний, динамічний і досить складний, але незаперечним фактом є вплив соціально-психологічних факторів. Тому, щоб сформувати ціннісне ставлення майбутніх вихователів до сприйняття дитини дошкільного віку як неповторної індивідуальності, увесь освітній процес вищого навчального закладу має бути просякнутим повагою до особистості взагалі, і до особистості що формується в дошкільному віці, зокрема.

Отже, з метою формування у майбутніх вихователів ціннісного ставлення до дитини дошкільного віку, як до неповторної індивідуальності слід враховувати історичні, національні традиції виховання дітей та опору на власний досвід студентів. Це припущення обґрунтовує *другу педагогічну умову* - опора на життєвий і навчальний досвід (використання знань здобутих власним досвідом та під час вивчення фахових дисциплін). Дана умова базується на дидактичному принципі організації навчального процесу у вищій школі – принцип зв'язку навчання з життям.

Прийом ретроспективного аналізу життєвого досвіду з розкриттям його зв'язків в освітньому процесі застосовується в тих випадках, коли необхідно використовувати аналітичні здібності й уміння студентів співвідносити ціннісну освітню інформацію із запасом вітагенної (набутої в процесі життя) інформації та зробити, необхідні в освітніх цілях, висновки. Опора на життєвий і навчальний досвід студентів дає змогу аналізувати, порівнювати ставлення до себе, до інших і робити вибір на користь індивідуального підходу, зазначаючи значущість поважного і ціннісного ставлення до особистості.

На жаль, одного позитивного ставлення до індивідуального підходу та бажанням його реалізовувати у майбутній професійній діяльності вихователя недостатньо. З цього приводу ми поділяємо думку Т. Поніманської про те, що у вихователів дошкільних навчальних закладів, при загальній позитивній оцінці дитинства та усвідомленні значення врахування вікових та індивідуальних особливостей у здійсненні навчально-виховного процесу, уявлення про закономірності, характер, зміст і структури розвитку індивідуальності дитини залишаються подекуди обмеженими [5, 83]. Причин цьому багато, однією з таких – є відсутність у змісті фахової підготовки навчальних дисциплін, які б інтегрували отримані студентами знання та вміння під час вивчення дисциплін природничо-наукового та професійно-орієнтованого циклів підготовки. Виходить, що студенти під час вивчення дисциплін психологічного спрямування - отримують знання про психологічні особливості дітей, вивчають методики їх діагностики; при вивченні педагогічних дисциплін - студенти засвоюють зміст, форми, методи і прийоми роботи з дітьми дошкільного віку. Як результат - не всі студенти взмозі об'єднати ці знання та вміння в

практичній діяльності, підібрати із загального арсеналу лише те, що підходить в кожному конкретному випадку до конкретної дитини.

Вирішенню означеної проблеми, на наш погляд, сприятиме дотримання наступної умови: *інформаційно-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх вихователів*: розробка програми навчального спецкурсу з підготовки вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками та наповнення його відповідним змістом, створення інформаційної бази та ін.

Як показує практика, у плани підготовки фахівців з дошкільної освіти слід вводити інтегровані спецкурси, які б збагачували й поглиблювали знання і вміння студентів щодо реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками: навчали виявляти індивідуальні особливості дітей, аналізувати результати, підбирати відповідні методи і прийоми роботи для кожного випадку, створювати індивідуальні програми розвитку та організовувати предметно-ігрове середовище в дошкільних навчальних закладах відповідно до індивідуальних потреб і інтересів вихованців.

Процес підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, відповідно до сучасних вимог дошкільної освіти, потребує нового методологічного підходу до його організації та змісту, головна ідея якого полягає в тому, щоб інтегрувати навчальний матеріал, встановити залежності та інтегративні зв'язки. Цьому сприятиме визначена наступна педагогічна умова - *практична спрямованість і міждисциплінарний характер завдань*.

Кожна дисципліна природничо-наукового чи професійно-практичного циклу підготовки готує майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми. На заняттях спецкурсу, педагогу слід підбирати такі форми і методи роботи зі студентами, які б узагальнювали, активізували засвоєні раніше знання; спрямовували б на варіативне застосування на практиці.

Реалізації означеної умови сприяють навчально-педагогічні ігри (ділові та рольові); аналіз педагогічних ситуацій майбутньої професійної діяльності. Заняття слід проводити з урахуванням ступеня підготовленості студентів, у ході яких намічаються шляхи подальшого самостійного вивчення навчального матеріалу, визначаються способи використання отриманих теоретичних знань у практичній діяльності в ході якої майбутній вихователь стає в положення або суб'єкта – джерела ідей, або опонента, що діє в межах колективного обговорення проблеми.

Для того, щоб майбутніх вихователів спрямувати на реалізацію індивідуального підходу до дітей в практичній діяльності заняття мають відповідати ряду вимог:

- 1) співробітництво викладача і студентів;
- 2) організація навчального процесу на різних рівнях складності, що дає змогу кожному повністю реалізувати свої можливості, інтереси, нахили та здібності;
- 3) конструювання навчальної діяльності, яка дозволяє розкрити суб'єктивний досвід студентів, поглибити і розширити педагогічні знання щодо індивідуального підходу та особливостей індивідуального розвитку дітей;
- 4) стимулювання студентів до використання раніше отриманих знань, вмінь, різноманітних засобів при виконанні завдань;
- 5) використання проблемних питань і завдань, що спонукають студента до реалізації творчого потенціалу; сприяють розвитку вмінь обирати відповідні до ситуації методи і прийоми вирішення проблем; побудові гіпотез і перевірці їх у діалозі з опонентами;
- 6) створення на заняттях творчої атмосфери, що дозволяє студентам проявити ініціативу, самостійність, розвинути професійно значущі властивості та якості;
- 7) оцінювання не лише кінцевого результату, але й процесу діяльності студента.

Організований у такий спосіб процес навчання дає можливість студентам засвоїти не тільки педагогічні знання, але й різноманітні форми, методи, засоби індивідуалізації – як теоретично, так і практично.

Знання і вміння, що їх отримують студенти під час навчання у вищих навчальних закладах, закладають основу професійної компетентності педагога, поглиблюються і удосконалюються з року в рік на заняттях, під час проходження педагогічної практики, в результаті самостійної роботи. Самостійна робота виробляє у студентів установку на свідоме систематичне поповнення своїх знань, є важливою умовою самоорганізації й самодисципліни, важливим засобом педагогічного керівництва та управління самостійною пізнавальною діяльністю. Серед професійних здібностей, якими має оволодіти студент протягом навчання у вищій школі, чи не найбільш важлива, здібність вчитися, що кардинальним чином впливає на його професійне становлення, тому що визначає його можливості в післявузівській безперервній освіті. Навчитися вчитися на сьогодні важливіше, ніж засвоїти конкретний набір знань, які швидко стають застарілими. Це зумовлює наступну педагогічну умову підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу до дітей - *організація самостійної пошуково-дослідної діяльності*.

Дотримання зазначеної умови означає самостійне ознайомлення з науковими дослідженнями, практичним педагогічним досвідом та методичними розробками в галузі дошкільної освіти та сприяє формуванню інформаційного компоненту готовності майбутнього педагога до професійної діяльності. Реалізуючи індивідуальний підхід у власній професійній діяльності сучасний педагог повинен бути готовим до самоосвіти – поглиблення, оновлення власних знань з психології, дошкільної і родинної педагогіки, науковими досягненнями. Без цього працювати із дітьми у сучасному змінному світі неможливо. Тому на старших курсах необхідно приділяти особливу увагу самостійним формам студентських робіт: виконання ними курсових та індивідуальних навчально-дослідних проєктів; виконання завдань під час педагогічної практики; підготовка до участі у семінарах; безпосередня участь в роботі лабораторій; участь в конкурсах студентських робіт тощо.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі - це цілеспрямований процес формування й виховання майбутнього фахівця, з урахуванням вимог державних стандартів за фахом та особистості студента. Для успішної підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку необхідно роботу зі студентами починати із їх всебічного вивчення, що дозволить встановити взаємозв'язок між студентом і викладачем, організувати їх творчу співпрацю на рівні "суб'єкт-суб'єкт". Для повноцінної підготовки фахівця великого значення має також проведення контролю за навчальною діяльністю студентів. Звідси випливає наступна педагогічна умова *контроль та самоконтроль*, яка покликана сформувати у майбутніх вихователів професійні якості: актуалізація аспектів саморозвитку, самоорганізації; розвиток ціннісних орієнтацій і особистісних якостей; розвиток самостійності в пізнавальній діяльності.

Реалізація п'ятої і шостої умов забезпечує транспозицію реальних ситуацій освітнього процесу ВНЗ у професійну діяльність майбутніх педагогів та сприяє вирішенню суперечностей: між необхідністю постійно поглиблювати знання щодо індивідуальних особливостей дітей, форм і методів роботи з ними та відсутністю вмінь і бажання у професійному самовдосконаленні.

Для майбутнього педагога великого значення набуває рефлексія як усвідомлення суб'єктом своїх дій і встановлення зворотного зв'язку між його зовнішнім і внутрішнім світом. Рефлексія, як процес мислення є основою розвитку особистості, дає змогу спостерігати за власними думками, діями, рішеннями, оцінювати їх і направляти. Уміння реально оцінити свої знання, можливості для майбутнього педагога дуже цінна якість, яка спонукає до самоосвіти і самовдосконалення. Тому одним з основних завдань професійно-педагогічної підготовки вихователів є розвиток у студентів зацікавленості та потреби в постійному самовдосконаленні. Вдумливо добираючи та варіюючи форми контролю викладач може докорінним чином змінити ставлення студента до процесу отримання знань, підвищити рівень його інтелектуальної активності та самостійності в ході опанування предметами з обраного фаху.

Висновок. Виокремленні нами педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку зумовлюють визнання того факту, що педагог відображає не тільки професійну сутність, а й внутрішньо-особистісну. Відповідність зазначеним аспектам підготовки дасть змогу не лише навчати майбутнього фахівця основним формам, методам, прийомам та принципам педагогічної взаємодії з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, а й забезпечуватиме професійний розвиток на особистісному рівні як у навчальній, так і у майбутній професійній діяльності.

Проведене дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу ставлять перед педагогами вищих навчальних закладів, потребу у вдосконаленні і варіюванні змісту навчальних дисциплін відповідно до особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Індивідуалізація виховання в дитячому садку [Текст]: Методичні рекомендації / [С.С. Кулачківська, Г.В. Гуменюк, О.О. Вовчик-Блакитна, С.О. Ладивір, І.І. Карабаєва, Т.О. Піроженко, О.В. Писарева, К.В. Карасьова, Л.І. Соловійова] – К.: Міленіум, 2005. – 126 с.
2. Кононко О. Відстояти самоцінність дошкільного дитинства [Текст] / Олена Кононко // Дошкільне виховання. – 2001. – № 11. – С. 13-14.
3. Краткий психологический словарь / сост. Л.А. Карпенко; под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – Ростов на Дону : Феникс, 1998. – 512 с.
4. Кузьменко В. Індивідуалізація виховання й навчання в дошкільних закладах [Текст] : методичні рекомендації для дошкільних працівників / Віра Кузьменко. – К. : КМІУВ імені Б.Грінченка, 2002. – 44 с.
5. Теорія і практика дошкільної освіти в Україні [Текст] : колект. монограф. / [авт. колект.: З.Н. Борисова, Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.М. Голота та ін.; за заг. ред. Г.В. Беленької, М.А. Машовець]. – К.: Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 232 с.
6. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеева, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. – М. : Сов.энцикл., 1983. – 840 с.